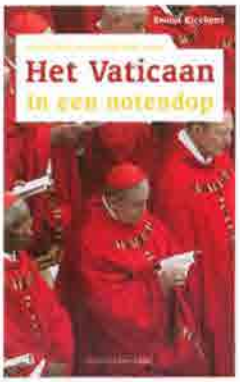
EWOUT KIECKENS, *HET VATICAAN IN EEN NOTENDOP.*
(BERT BAKKER: AMSTERDAM 2007), 156 BLZ., PRIJS € 9,95.

Het Vaticaan spreekt velen tot de verbeelding. Een omwald voorstadje van een van de oudste hoofdsteden ter wereld als autonoom land - het is bijna onvoorstelbaar. Theoretisch onvoorstelbaar vanwege grote vragen: heeft een spiritueel leider wel territoriaal bezit nodig? Praktisch onvoorstelbaar omdat echte autonomie, laat staan autarkie, welbeschouwd natuurlijk onmogelijk is. Hoe zit het, immers, juridisch met de achtervolging van een zakkenroller over het Sint Pietersplein? Water, stroom, riolering, afval - ondenkbaar dat de Mons Vaticanus in al zijn noden zelfvoorzienend is.
Hoe vreemd de situatie is bleek mij onlangs in een Romeins klooster, kilometers van de Sint Pieter en op een steenworp van de Italiaanse Senaat. De pater die het klooster beheert vertelde dat zijn orde geen eigen zeggenschap heeft over hun gebouwen: alles wordt beheerd vanuit het Vaticaan. Inkomsten uit beddenverhuur gaan die kant op, kosten voor een lekkende regenpijp moeten daar gedeclareerd.
Over dit soort, en vele andere, typische situaties schreef Ewout Kieckens een zakboekje dat beoogt uit te leggen hoe het zit en hoe dat gekomen is. De lezer maakt een wandeling door het dorpje achter de palissaden: apotheek, parochiekerk, supermarkt. De hiërarchie wordt uitgelegd, invloeden op de wereldpolitiek komen langs (druk diplomatiek verkeer, wel een stoel bij de VN, geen stemrecht). Uit schaarse gegevens wordt het huishoudboekje van het Vaticaan geduid: zoveel miljoen per jaar aan giften, zoveel kost de *Osservatore Romano*, etc. Het is een aardig weetje, dat het pauselijk kunstbezit van letterlijk onschatbare waarde wordt geacht, en dat het daarom voor slechts... een eurocent op de balans staat!
Kieckens spreek *ex cathedra*. Hij publiceerde al eerder uitgebreider over het Vaticaan, en het is te merken dat hij verstand van zaken heeft. Soms blijft de lezer weinig geholpen achter: de vele bestuursorganen die onder de paus ressorteren blijven, zelfs met een organogram, een brij van namen en verantwoordelijkheden. Veel vlotter en inzichtelijker komen de gang van zaken bij de Musea en het Vaticaanse mediabeleid voor het voetlicht. Ook de rituelen rond een pausverkiezing worden duidelijk beschreven. Kieckens spreekt daarbij terecht uit wat iedere Vaticaanvolger al jaren dwars zit: de rook is nooit zwart of wit, maar altijd onveranderlijk grijs. Kieckens is gedistantieerd genoeg om kritiekpunten te bespreken. De vriendjespolitiek (Wojtyla benoemde achter elkaar Polen op sleutelposities) wordt genoemd, maar ook vriendelijk ingebed in een kwaliteit die met diezelfde (Italiaanse!) bestuurscultuur te maken heeft: flexibiliteit. De notoire traagheid van het Vaticaan als het gaat om reacties op ontwikkelingen in de buitenwereld blijkt iets waar men vooral trots op is: de Kerk heeft gelijk, nu en over duizend jaar. Onzin dus om steeds met dagelijkse beslommeringen bezig te zijn.
Het gordijn van mysterie dat rond de wallen van Vaticaanstad hangt: geheime geschriften, geheime kamertjes, geheime contacten tussen ingewijden wordt slechts af en toe beroerd. Een fraudezaak met een lijk onder een brug in Londen wordt besproken, net als de dood van de Zwitserse Gardist enkele jaren geleden. Dat daar zaken onverklaard blijven en geruchten gaan, soit. Voor de complotten wordt u doorverwezen naar Dan Brown en diens vakgenoten. Wie feiten zoekt, leze Kieckens.

Siward Tacoma

BENOÎT MATER, *HET TERRACOTTA LEGER VAN XI'AN. SCHATTEN VAN DE EERSTE KEIZERS VAN CHINA.*
(WAANDERS: ZWOLLE 2008), 184 BLZ., PRIJS € 24,95.

Deze catalogus is uitgebracht ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in het Drents Museum in Assen. De expositie vormt een onderdeel van het project 'Go China! Assen-Groningen' dat tot 23 november 2008 voortduurt in het Groninger Museum.
De grafvondsten van verschillende Chinese keizers worden in de catalogus beschreven. De meeste aandacht gaat uit naar de terracotta soldaten en andere vondsten uit het grafcomplex van Qin Shi Huangdi, de *Eerste Keizer* van China (221-206 voor Chr.). Ook is er aandacht

voor grafvondsten van enkele keizers uit de Westelijke Han-dynastie, met name de Vierde Keizer Jingdi (157-141 voor Chr.).
De catalogus opent met een informatieve uiteenzetting over mensenoffers in het Oude China. Wat was gebruikelijk? Welke veranderingen vonden in de offerrituelen plaats? Hoe moet de plaatsing van levensgrote terracotta beelden in het keizerlijk mausoleum worden opgevat? Zijn de beelden een 'symbool' voor levende mensen of werden ze als 'surrogaat' voor mensen gezien?
Benoît Mater, auteur van deze catalogus en conservator van de archeologische afdeling van het Drents Museum, beschrijft uitvoerig het fameuze terracotta leger van Qin Shi Huangdi. De vondsten in drie enorme offerkuilen, de staat waarin de beelden verkeerden en de oorspronkelijke opstelling van het terracotta leger worden uitgewerkt. De catalogus bevat overzichtfoto's van de kuilen om een indruk te geven van de omvang van het terracottaleger en schema's die de opstelling van het leger weergeven. De terracotta beelden die worden tentoongesteld in het Drents Museum, staan apart per bladzijde afgebeeld. Deze indrukwekkende beelden krijgen de aandacht die ze verdienen; de vele details in haardracht, gezichtsuitdrukking, kleding en schoeisel zijn op de foto's goed te zien.
Hoe zijn de meer dan levensgrote terracotta beelden eigenlijk gemaakt? 'Ieder beeld is opgebouwd uit zeven basisonderdelen; een voetstuk, de voeten, de benen, de torso, de armen de handen en het hoofd. Om snel te produceren is gebruik gemaakt van mallen. Tot nu toe zijn drie typen voetstukken, twee typen voeten, twee typen benen, acht typen torso's en twee typen harnas met ieder drie subtypen aangetroffen. Er zijn acht typen hoofden herkend.' Vervolgens beschrijft Mater hoe een ploeg ambachtslieden op basis van een uitgekiende organisatie en een nauwkeurige werkverdeling de beelden in elkaar zette. Een ploeg was verantwoordelijk voor één beeld.
Andere vondsten uit het graf van de Eerste Keizer komen ook aan de orde, bijvoorbeeld het opvallende stenen harnas. Het is samengesteld uit kleine kalkstenen plaatjes van gemiddeld vijf vierkante centimeter en met koperdraad in elkaar gezet.
'Qin Shi Huangdi nam zijn wereldrijk mee naar het dodenrijk'. In zekere zin was hij een trendsetter. Alle keizers van de Westelijke Han-dynastie hebben eveneens voor zichzelf een mausoleum laten bouwen en veel kostbare grafgiften meegekregen om hun leven in het hiernamaals op stand te kunnen voortzetten. De grafgiften waren in drie categorieën onderverdeeld: rituele en spirituele objecten en alledaagse gebruiksvoorwerpen. 'De rituele voorwerpen zijn ceremoniële objecten die gebruikt zijn in vooroudertempels (...). Spirituele voorwerpen worden uitsluitend voor het graf gemaakt (...). De gebruiksvoorwerpen zijn persoonlijke bezittingen ...' Tegen de hoge kosten van koninklijke begrafenissen werd veel geprotesteerd. Critici vonden dat het geld beter gebruikt kon worden voor investeringen in de maatschappij.
Veel aandacht schenkt Mater aan de grafvondsten van de Vierde Keizer Jingdi. Rond zijn mausoleum zijn ongeveer tweehonderd offerkuilen ontdekt, waarvan er tot nu toe slechts veertien zijn geopend. Anders dan bij de Eerste Keizer bestaan de offerkuilen uit ondergrondse tunnels, die acht tot veertien meter onder het aardoppervlak liggen. In deze tunnels werden miniatuur terracotta soldaten, leden van de hofhouding en een veestapel aangetroffen. Ze lijken niet op de terracotta beelden uit de grafkuilen van Qin Shi Huangdi wat betreft formaat en uitstraling. Deze miniatuurbeelden hebben een gestileerde vorm en zijn niet erg gedetailleerd afgewerkt waardoor veel expressie ontbreekt.
De veestapel neemt een aparte plaats in tussen de mannen, vrouwen en eunuchen van Jingdi's versteende hofhouding. Miniatuur terracotta schapen en geiten, drachtige zeugen en kippen zijn enkele voorbeelden. Veel terracotta beesten zijn niet meer compleet, omdat de houten hoornen van verschillende dieren zijn vergaan.
Zwart, wit, terracotta en wat rood overheersen de verzorgde catalogus over een opmerkelijke expositie. De afbeeldingen doen recht aan de geëxposeerde voorwerpen. De informatieve teksten lezen soms wat stroef, maar dat moet de lezer maar voor lief nemen.

Anny Hartgerink

